

в контексті виховання культури міжетнічних стосунків, а саме через виховання гуманізму, вивчення як загального в етнопедагогічній культурі, так і національно-особливого, специфічного, з урахуванням регіональних та місцевих особливостей колективів вихованців.

Перспективою подальших пошуків у цьому напрямку є розробка методики виховання культури міжетнічних стосунків як дієвого засобу запобігання міжетнічних конфліктів та встановлення позитивних міжетнічних стосунків молоді.

Список використаних джерел

1. Большова А. Ф. Воспитание и гармонизация межнациональных отношений учащихся в современном образовательном пространстве: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук: 13.00.01. – М, 2009. – 23 с.
2. Бромлей Ю. В. Этносоциальные процессы: теория, история, современность / Ю. В. Бромлей – М., 1987. – 333 с.
3. Здравомыслов А. Г. Фундаментальные проблемы социологии конфликта и динамика массового сознания / А. Г. Здравомыслов // Социологические исследования. – 1993. – № 8. – С. 12-21.
4. Идентичность и конфликт в постсоветских государствах / Под ред. М. Б. Олкотт, В. Тишкова и А. Малашенко. – М.: Моск. Центр Карнеги, 1997. – 491 с.
5. Кафарський В. І. Етнологія. Підручник / В. І. Кафарський, Б. П. Савчук – К : Центр навчальної літератури, 2006. – 432 с.
6. Крысько В. Г. Этническая психология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. Г. Крысько. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 320 с.
7. Национальный вопрос и буржуазная идеология / Э. А. Баграмов. – М.: Мысль, 1966. – 325 с.
8. Султанбаева К.И. Воспитание культуры межнационального общения подростков в условиях сельской многонациональной школы Хакасии: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук.: 13.00.01. / Ин-т развития личности. – М., 1995. – 17 с.
9. Штракс Г. М. Социальные противоречия как система (методологический аспект) / Г. М. Штракс // Диалектика как научное мышление. – М.: Наука, 1988. – С. 167-172.
10. Этнопсихологический словарь / под ред. В.Г. Крысько. – М.: Московский психолого-социальный институт, 1999. – 343 с.

The peculiarities, prerequisites of appearance of the process of the interethnic conflicts on the modern stage of society development are considered in the article. The ways of their overcoming in the context of the upbringing of youth interethnic relations culture under the conditions of polyethnic state are defined.

Key words: interethnic conflicts, the culture of interethnic relations.

УДК 37.013(477) «18-19»(018)

Грязнов І.О.*

ІДЕЇ ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті зроблена спроба проаналізувати певні ідеї виховання громадянськості в сучасних умовах педагогічної діяльності.

Ключові слова: ідеї, громадянськість, учнівська молодь, виховання.

Зауважимо, що сучасні тенденції розвитку українського суспільства, як зазначає О. Сухомлинська (“Громадянське виховання: спадщина і сучасність”), висунули на передній план педагогічного й всього громадського життя проблему громадянськості як якості суспільства і якості особистості [5, с. 3].

* © Грязнов І.О., 2012

Підкреслимо, що про важливість виховання громадянськості висловлювались такі відомі українські педагоги, як Я. Мамонтов, Я. Чепіга, В. Дурдуківський, О. Залужний та багато інших.

Зазначимо, що громадянськість особистості, яку складають моральна, політична та правова культура, почуття власної гідності, внутрішньої свободи і водночас вболівання за суспільні ідеали, за пріоритети держави, благо свого народу і його дружні взаємини у світовому співтоваристві визначається як один із головних критеріїв і результатів громадянського виховання. До складових особистісних якостей громадянськості відносять:

- громадянську самосвідомість (розумове осягнення і внутрішнє прийняття людиною того реального факту, що вона належить до певного державного соціуму);
- почуття громадянської гідності (переживання людиною позитивного ставлення до самої себе і вимога нею такого ж ставлення від інших з огляду на цінності своєї держави);
- почуття громадянського обов'язку (особистість усвідомлює і переживає свою багатосторонню залежність від держави, інтеріоризує ті завдання, які поставила перед нею держава, і які вона повинна реалізувати в своїй діяльності);
- почуття громадянської відповідальності (переживання відповідності наслідків власної діяльності громадянському обов'язку);
- громадянську совість (допомагає не лише осмислити наслідки поведінки, а й емоційно на них прореагувати);
- громадянську мужність (виражається в здатності при відстоюванні державно-суспільних цілей діяти рішуче, доцільно, активно в складних екстремальних ситуаціях).

Безперечно, *громадянська зрілість* особистості, що складається як із практичних навичок участі в суспільному житті, так і рівня розвитку громадянських якостей особистості, повинна стати головним результатом громадянського виховання. Такий соціальний досвід у ході виховної педагогічної дії, звісно повинен набуватися як у ході навчального процесу, так і внаслідок поза-класної чи позашкільної діяльності. Рівень громадянської зрілості учнів буде зростати тоді, коли навчально-виховна програма у школі та громадянська діяльність у суспільстві гармонійно та систематично поєднуються. Провідне місце у виховному процесі, на наш погляд, повинно посідати використання таких форм виховання громадянськості, що передбачають добровільний вибір особистістю поведінки, котра відповідає таким важливим категоріям, як *обов'язок, ініціативність, дисциплінованість, самостійність, вимогливість, принциповість*.

Цілком очевидно, що використання у сучасній виховній практиці провідних ідей громадянського виховання особистості, які були визначені вітчизняними педагогами минулих років, сьгодні, дають можливість вибору в цьому аспекті оптимальних варіантів рішень.

Безперечно, метою сучасного українського суспільства є не просто перейменування колишнього імперського громадянина в українського шляхом зміни самоназви, а формування якісно нового – як у національному, так і в соціальному плані – громадянина незалежної української держави. Взірєць, ідеал такого громадянина містять у собі ті найкращі риси, які відповідають уявленням, подіям і очікуванням широких мас суспільства. Спонукальна сила цілей та ідеалів громадянського виховання зростає, якщо вони стають чітко усвідомленими, привабливими і реальними для більшості членів суспільства.

Ще на початку ХХ століття відомий національний діяч М. Грушевський акцентував увагу на необхідності й важливості формування національно-громадянського світогляду учнівської молоді. Головною метою громадянського виховання видатний діяч визначав формування патріота своєї держави, який прагне її процвітання, незалежності й могутності.

Сьогодні ми також ставимо за мету громадянського виховання – підготовку учнів до відповідальної й усвідомленої життєдіяльності в громадянському суспільстві демократичної правової держави через створення умов для формування громадянської компетентності особистості, що володіє системою цінностей, яка визначає її поведінку, інтереси і вчинки й дозволяє їй активно і відповідально реалізовувати свої цивільні права та обов'язки. У цьому аспекті, доцільним стає акцентування таких завдань громадянського виховання, як:

- формування глибоких і стійких уявлень про світ, суспільство, націю, державу, соціальні зв'язки і відносини;
- навчання навичкам демократичного управління державою, громадського контролю за всім, що відбувається в країні;
- усвідомлення національно-демократичних ціннісних орієнтирів;
- створення умов для виховання правової самосвідомості і правової культури;
- сприяння розвитку якостей, навичок, моделі поведінки, мотивацій і установок, що дозволяють реалізовувати і відстоювати громадянську систему цінностей.

Доречним, у цьому зв'язку, стає акцентування у процесі виховної діяльності таких ідей, як:

- ідея узгодження цінностей поколінь;
- ідея придбання навичок усвідомленого вибору і розуміння особистої відповідальності;
- ідея оптимально організованої діяльності школярів.

Сьогодні ми звертаємо увагу на той факт, що всебічний підхід до реалізації системи громадянського виховання в школі повинен досягатися не тільки засобами одного предмету чи навчального курсу, а, в першу чергу, відповідною організацією укладу шкільного життя та включенням компонентів громадянського виховання у тематику різних шкільних предметів і позакласних заходів.

Зазначимо, що з метою більшої ефективності виховання громадянськості в процесі навчально-виховних заходів необхідно спиратися на знання, здобуті на уроках, поглиблювати та поширювати їх, адже тільки на ґрунті знань формуються стійкі переконання і відповідні стереотипи поведінки та дій; заходи громадянського змісту повинні логічно продовжувати урочну роботу, мати певну систему, враховувати принцип послідовності, а також бути доступними та цікавими.

Про важливість громадянського змісту тематики бесід з дітьми та учнівською молоддю акцентували увагу такі педагоги, як М. Скрипник, Г. Гринько та ін.

На наш погляд, сьогодні актуальною тематикою бесід у аспекті громадянського виховання є:

- Україна – моя рідна Батьківщина;
- моя рідна земля;
- національні герої і патріоти України;
- ідеї громадянського становлення особистості;
- державна символіка України;
- права і обов'язки громадянина;
- рід, родина, нація і Батьківщина;
- громадянська культура поведінки;
- демократичні ціннісні орієнтири (та ін.)

Вважаємо, що актуальними та доцільними позакласними заходами громадянського виховання особистості є:

- без верби і калини нема України;
- свято рідної мови;
- літературні вечорниці;
- географічна вікторина;
- мій рідний край – моя історія жива;
- фестивалі дитячої народної творчості;
- екологічні рухи;
- освоєння традиційних ремесел і народних промислів;
- військово-спортивні ігри (та ін.)

Підкреслимо, що і в умовах сьогодення актуальною залишається проблематика моральної вихованості особистості. Свідомий громадянин, як відомо, є насамперед морально вихованою людиною. Зазначимо, що українські педагоги завжди акцентували увагу на важливості морального виховання майбутнього громадянина держави (С. Русова, І. Огієнко, Г. Ващенко та ін.). Адже в основі морального виховання лежить, передусім, процес передавання людині моральних норм, правил і принципів поведінки в суспільстві з метою перетворення їх у значущі, внутрішньо необхідні регулятори її соціальних проявів.

Мораль розуміємо як загальноприйнятий у суспільстві модус поведінки й ставлення одного індивіда до іншого. Моральні норми, як незліченну кількість разів перевірені людською практикою цінності співіснування (чесність, вірність, прямота, ставлення до іншого, як до собі подібного), лежать в основі стабільного й довготривалого існування будь-якої спільноти. Основною інстанцією, яка контролює моральні норми, виступає совість (особистісна форма морально-емоційного самоконтролю) конкретної людини як суб'єкта моральної поведінки. У загальних рисах психологічний механізм функціонування совісті – це процес самооцінки людиною себе за певною ціннісною шкалою, яка базується на суспільно прийнятих критеріях добра й зла, справедливості та порядності. Результатом такої оцінки у випадку аморального вчинку виступає гостре почуття вини, емоційно тривожне переживання невідповідності своїх намірів або дій суспільно визначеним зразкам бажаної поведінки, які органічно ввійшли в уявлення особистості про гідну самоповаги й поваги навколишніх поведінку людини. Моральна зріла особистість використовує власні моральні знання й почуття як орієнтир в організації своїх перспективних дій, прагнучи діяти “по совісті”.

Таким чином, совість як ціннісно-рефлексивний елемент моральної свідомості особистості поряд із моральними знаннями й ідеалами відіграє роль внутрішнього регулятора соціальної активності людини. Виділення саме моральних критеріїв як основних в оцінці людиною себе забезпечує дійсно моральну саморегуляцію поведінки людини. А формування моральної саморегуляції і повинно виступати центральною ланкою системи морального виховання.

Очевидно, що *моральність особистості* є найважливішою складовою громадянської свідомості. Вона включає гуманістичні риси, що являють собою єдність національних і загальнолюдських цінностей:

- доброту;
- увагу;
- чуйність;
- милосердя;
- толерантність;
- совість;
- чесність;
- повагу;
- правдивість;
- працелюбність;
- справедливість;
- гідність;
- терпимість до людей;
- повагу і любов до своїх батьків, роду.

Зазначимо, що завжди громадянська свідомість розглядалася у вітчизняній суспільно-педагогічній думці в аспекті формування патріотичних почуттів (М. Костомаров, П. Куліш, В. Антонович, М. Драгоманов, М. Грушевський, І. Франко, В. Винниченко, С. Русова, І. Огієнко, В. Дурдуківський, Я. Чепіга, Т. Лубенець, Г. Ващенко та багато інших). І сьогодні, на наш погляд, *актуалізація патріотичних цінностей у формуванні державотворчих устремлінь молоді* є одним із визначних орієнтирів виховання громадянськості в сучасній виховній практиці. Формування патріотичних цінностей і почуттів означає створення високого ідеалу служіння рідному народові, готовності до героїчного подвигу в ім'я процвітання і незалежності України. Діти і молодь повинні усвідомити наступні фундаментальні поняття:

- Земля – спільний дім людства;
- Батьківщина – унікальна, єдина, дана долею що дісталася від попередніх поколінь, яку треба берегти і захищати від негативних по відношенню до неї проявів;
- Громадянин – людина, яка ідентифікує себе з певною країною, у якій вона наділена відповідним юридичним статусом, що є підставою для користування певними правами, а також дотримання обов'язків.

Підкреслимо, що патріотичне виховання нерозривно пов'язане з підготовкою молоді до захисту Батьківщини. В першу чергу, це систематична і цілеспрямована діяльність з формування у майбутніх громадян високої патріотичної свідомості, почуття вірності своїй державі, готовності до виконання громадянського обов'язку і конституційних обов'язків по захисту інтересів Батьківщини. Саме з патріотизмом органічно поєднується національна свідомість громадян, яка ґрунтується на національній ідентифікації:

- вбирає в себе віру в духовні сили своєї нації, її майбутнє;
- волю до праці на користь народу;
- вміння осмислювати моральні та культурні цінності, історію, звичаї, обряди, символіку;
- систему вчинків які мотивуються любов'ю, вірою, волею, осмисленням відповідальності перед своєю нацією.

Отже, переконані, що в умовах сьогодення, ми повинні звертати увагу на важливість актуалізації розвитку ідей виховання громадянськості у контексті національно-патріотичних ціннісних спрямувань українського народу.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтовано виховання : Науково-метод. посібник / І.Д. Бех. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
2. Вишневський О. Сучасне українське виховання (система цінностей) / О. Вишневський. – Львів. – 1999. – 15 с.
3. Грушевський М. Хто такі Українці і чого вони хочуть / М. Грушевський. – К. : Знання, 1991. – 240 с.
4. Кучинська І.О. Виховання громадянськості в Україні (друга половина ХІХ – ХХ ст.) : монографія / І.О. Кучинська, – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка, 2009. – 196с.
5. Сухомлинська О. Ідеї громадянськості й школа в Україні / О. Сухомлинська // Шлях освіти. – 1999. – №4. – С. 20-25.
6. Чорна К. Громадянське виховання – нагальна потреба України / К. Чорна // Освіта України. – 2000. - №51/52. – С. 5.

At has been made an attempt to analyse the certain ideas of civil education under the modern conditions of pedagogical activity.

Key words: *ideas, civility, school youth, education.*

УДК 37(091)(437)

Дзюбишина Н.Б.*

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ БРНЕНСЬКОГО РЕФОРМАТОРСЬКОГО ЦЕНТРУ

У статті аналізуються теоретичні погляди представників руху чехословацького педагогічного реформізму в м. Брно, визначаються їх відмінності від празького напрямку. Автор характеризує діяльність товариства „Нових шкіл”, особлива увага приділяється його експериментально-практичній діяльності.

Ключові слова: *чехословацький педагогічний реформізм, брненський напрям, „нові школи”, експериментальні школи.*

Актуальність вивчення теоретичного і практичного досвіду чехословацького педагогічного реформізму міжвоєнного періоду (1918-1938 рр.) обумовлена можливістю його

* © Дзюбишина Н.Б., 2012